

«Το στοίχημα είναι οι πολλές, μ

Είναι η κορυφαία λογοτεχνική στιγμή της Μάρως Δούκα. Το «Ελα να πούμε ψέματα», το δέκατο πέμπτο βιβλίο στα σαράντα χρόνια της συγγραφικής πορείας της, είναι το μεγάλο μυθιστόρημα για την Αριστερά και για την Ελλάδα τού σήμερα, «*ως αύριον και ως χθες*». Ένα έργο 660 σελίδων που, όπως η ίδια σημειώνει στο οπισθόφυλλο, θα μπορούσε να διαβαστεί και «*ως μια δοκιμή της έκτακτης ανάγκης να δούμε αλλιώς τον κόσμο [...], να πάμε παραπέρα...*»

Της **Μικέλας Χαρτουλάρη**

Το αλλιώς στοιχείων ανέκαθεν τη Μάρω Δούκα. Έτσι κι εκείνη υπήρξε αλλιώς Κρητική, αλλιώς αριστερή, αλλιώς τολμηρή, αλλιώς διαβασμένη, αλλιώς παρεμβατική, αλλιώς ανοιχτομάτα, αλλιώς ευαίσθητη, πάντα όμως αυστηρή... και με προδιάθεση να είναι δηκτική. Για όλα αυτά και για πολλά ακόμα, αυτή η επιμονή στη διαφορά και στη διαφοροποίηση, στις αποχρώσεις και στις ιδιαιτερότητες, είναι η σταθερή επωδός στο μεγάλο θέμα που πραγματεύεται το καινούργιο μυθιστόρημά της: πώς θα συνταιριάξουμε τη ζωή μας με τα οράματά μας. Η Δούκα υπονομεύει την ισοπέδωση, τα στερεότυπα και τη σύγχυση, ξεμπροστιάει τον δογματισμό και τον φονταμενταλισμό, αμφισβητεί τις βεβαιότητες, θέλει να αναγνωρίσει και να αναδείξει την υποκειμενικότητα μέσα στη συλλογικότητα. Στην απαιτητική λογοτεχνία παρακολουθούμε συχνά τη μεγάλη Ιστορία να προσδιορίζει ή και να αλέθει τη μικρή. Στο *Ελα να πούμε ψέματα* (εκδ. Πατάκης) όμως, βλέπουμε πώς η μικρή Ιστορία, ακόμα και ο ανθρώπινος χαρακτήρας, μπορεί να επηρεάσει τη μεγάλη.

«Άλλο Μπακούνιν, άλλο Μαρξ. Άλλο ο επαναστάτης άλλο ο οικονομολόγος», σχολιάζει στη σελίδα 649. Όμως και «άλλο ο ήρωας, άλλο ο

επαναστάτης». Και κόντρα σ' εκείνο το παλιό ζαχαριαδικό σύνθημα, υποστηρίζει ότι «άλλο Πλαστήρας, άλλο Παπάγος». Επίσης, «άλλο να ζεις στα τυφλά και να δέχεσαι αβίαστα τα πάντα, κι άλλο να είσαι αντικομμουνιστής από άποψη, άλλο από φόβο» και «άλλο να σκοτώνεις στη μάχη, άλλο στα μουλωχτά».

• Να το παίρνουμε υπόψη μας, λένε οι πρωταγωνιστές της στις αγωνιώδεις συζητήσεις τους ή και όταν μιλούν με τον εαυτό τους και παλεύουν να διαχειριστούν τις αντιφάσεις τους, ότι: «άλλο η δοκός το άθλημα και άλλο να ισορροπείς στη σκαλωσιά με το σφυρί στο χέρι». «Άλλο κάποιος να ασχολείται με τα κοινά, κι άλλο η παράνοια ότι χωρίς εσένα πρόοδος δεν υπάρχει». «Άλλο η φιλοδοξία να βάλεις κι εσύ ένα λιθαράκι για την προκοπή του τόπου φροντίζοντας και για την καριέρα σου, τη βόλεψή σου, την επαγγελματική ούτως ειπείν αποκατάστασή σου, κι άλλο η απληστία σου».

«Άλλο η σωτηρία της πατρίδας κι άλλο η ματαιοδοξία σου». «Άλλο η Ευρώπη και τα χάλια της, κι άλλο τα χάλια αλλά και η δυναμική των κοινών στη Λατινική Αμερική».

«Άλλο ο ακτιβισμός στη γειτονιά σου και στην πόλη σου κι άλλο ο ακτιβισμός του κοσμοπολιτισμού». «Άλλο η ναζιστική Χρυσή Αυγή, άλλο ο Σύριζα». Και παντού και πάντοτε, άλλο τα

ιδεολογικά κελεύσματα, άλλο οι επιθυμίες του κορμιού...

Όχι λοιπόν, δεν τελείωσε η Ιστορία μετά το '89, μας λέει η Δούκα, και γυρίζει την πλάτη στον Φουκουγιάμα για να στραφεί στον Χέγκελ και στην ιδέα της επανάστασης και της προόδου. Αυτή γίνεται ο άξονάς της, και γύρω από αυτήν χτίζει το καινούργιο της πολυφωνικό μυθιστόρημα, πετυχαίνοντας μια μεγαλοφυή σύνθεση εποχών, γεγονότων, χαρακτήρων, οπτικών, ιδεών και σχολίων. Από πίσω τους προβάλλει υπαινικτικά η δική της ματιά που είναι απομαγευμένη. Όμως αυτό συμβαίνει, εξηγεί στην «Εφ.Συν.», «επειδή αναζητώ τη μάγευση μέσα από την απομάγευση». Άλλωστε αυτό είναι και το νόημα του τίτλου που βασιζέται σε ένα λαϊκό, σκωπτικό τρίστιχο και παραπέμπει ακριβώς σε όλα όσα μας κάνουν να προχωράμε παρά τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες.

Εντέλει, δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι μισόν αιώνα μετά τον Τσίρκα, η Μάρω Δούκα ολοκληρώνει ένα έργο πνοής αντίστοιχης με τις *Ακυβέρνητες Πολιτείες*. Το *Αθώοι και φταίχτες* (2004), το *Δίκιο είναι ζορικό πολύ* (2010) και το *Ελα να πούμε ψέματα* (2014) είναι η δική της Τριλογία με τίτλο «Στις γραμμές του μύθου και της ιστορίας», η οποία ξεκινά από τη γενέθλια πόλη της, τα Χανιά, και αποκτά προοπτική οικουμενική.

ρρισσότερο από τον Μαρξ αλλά και από τη σημερινή ΑΝΤΑΡΣΙΑ. Τι μήνυμα κουβαλάει για τον αναγνώστη σας ο Μπακούνιν; Ο Μπακούνιν πίσω από τα

• **Το μυθιστόρημά σας απαντά με απαντώτες αντιδιαστολές στις ισοπεδωτικές ταυτίσεις που θολώνουν το δημοκρατικό κριτήριο της ελληνικής κοινωνίας. «Άλλο να καταγίνεσαι με την πολιτική, άλλο να είσαι ιδεολόγος», πείνει ένας από τους ήρωές σας. Γιατί επιμένετε σε αυτό το άλλο/άλλο;**

Γιατί χωρίς αυτήν τη στοιχειώδη αντιδιαστολή είναι δύσκολο να αντιληφθούμε την προσπάθεια που χρειάζεται για τη συνύπαρξη, ή έστω τη συνομιλία, του επιθυμητού με το εφικτό.

Κι είναι σημαντικό να υποψιαζόμαστε έστω ότι δεν αρκούν οι καλές μας προθέσεις για μια δραστική συνύπαρξη της πολιτικής με την ιδεολογία, ότι απαιτείται και κάτι άλλο, πολύ πιο βαθύ, πιο ειλικρινές, πιο ουσιαστικό, για να μπορούμε να κινούμαστε στον χώρο της πολιτικής, χωρίς να κινδυνεύουμε ανά πάσα στιγμή να ξεπέσουμε στον χυδαίο πολιτικαντισμό ή στον ακατέργαστο δογματισμό... Αλλά

και στην προσωπική μας ζωή, ευεργετικό είναι, πιστεύω, να έχουμε επίγνωση της διάστασης ανάμεσα στα λόγια και τα έργα μας...

• **Εχετε εγκιβωτίσει στο μυθιστόρημά σας μια μυθιστορηματική βιογραφία για τα νεανικά χρόνια του αναρχικού Μπακούνιν. Φαίνεται να σας γοπεύει πε-**

Αριστεροί γονείς, δεξιοί ηθικολόγοι κ

Κανένας από τους βασικούς χαρακτήρες στο *Ελα να πούμε ψέματα* δεν είναι αρχετυπικός. Έχουν ισχυρή ο καθένας ιδιοσυγκρασία, και η ματορία της Μάρως Δούκα έγκειται ακριβώς στο ότι καταφέρνει μέσα από τις ατομικές διαδρομές τους να καθρεφτίσει την ποικιλότητα της συλλογικής υπόθεσης.

• **Πολύ πιο συστηματικά από κάθε άλλον συγγραφέα παρουσιάζετε το τραύμα των νέων με αριστερούς γονείς. Πού ήταν το πάθος αυτών των ανθρώπων – των γονιών; Στην ιδεολογία τους, στο κομμουνιστικό ήθος ή στον χαρακτήρα τους; Ή μήπως έτσι κι αλλιώς το χάσμα των γενεών προκαλεί τραύματα;**

Το θέμα είναι πολύπλοκο. Ούτε το χάσμα γενεών, βέβαια, μπορούμε να παραβλέψουμε ούτε και τον χαρακτήρα του κάθε γονιού ή και του κάθε

παιδιού... Το όποιο λάθος του αριστερού γονιού σε γενικές γραμμές εντοπίζεται συνήθως στο ότι πότε ως «ξερόλας» και πότε ως «άνετος» αποστερεί από το παιδί του τη χαρά της «ανακάλυψης» και την ικανοποίηση της «σύγκρουσης». Συν το ότι, μέσα από τη συγγνωστή, λόγω ηλικίας, απολυτότητα του ο νέος, και τον «ξερόλα» και τον «άνετο» γονιό τον πιάνει κάθε τόσο να φαλτσάρει... Ανεξάρτητα όμως απ' αυτές τις διαπιστώσεις, δεν πρέπει να παραβλέπουμε και το ότι οι πρώτες μεταπολεμικές γενιές κουβάλησαν τραυματικά τους αριστερούς, κατατρεγμένους γονιούς τους...

• **Βασικοί χαρακτήρες σ' αυτήν την τριλογία δεν ακούν μονάχα τα «πιστεύω» τους, ακούν και το σώμα τους ενάντια στη «γραμμή», κάτι που έχει σοβαρές συνέπειες... Σαν να καταρρίπτετε εδώ την «επίσημη άποψη» ότι η «αυτοδιάθεση του**

«Μικρές, καθημερινές επαναστάσεις»

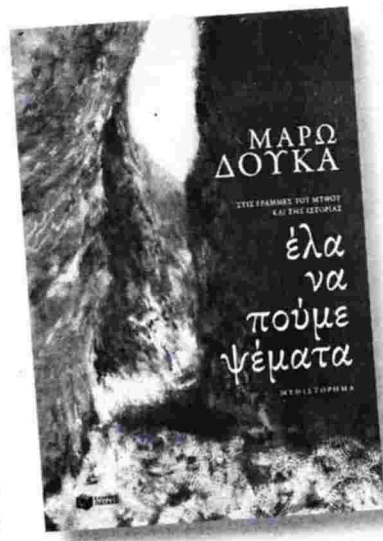
ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ

• Σε άλλη εγκιβωτισμένη αφήγηση παρακολουθούμε με φοβερές λεπτομέρειες την ιστορία του Εμφυλίου στα Χανιά. Με δεδομένο ότι υπάρχουν τέσσερα βιβλία-μαρτυρίες για το θέμα, τι καινούργιο κομίζετε;

Στόχος μου δεν ήταν να κομίσω κάτι καινούργιο. Μοναδική έγνοια μου ήταν, σεβόμενη απολύτως τις γραπτές πηγές-μαρτυρίες, να ανασυνθέσω, να απαθανατίσω και να δραματοποιήσω τα γεγονότα, μέσα από πολλές φωνές και ματιές, πέρα και πάνω από την «υστεροβουλία» της αυτοδικαίωσης και την αναπόφευκτη «στενότητα» της προσωπικής μαρτυρίας. Με ενδιέφερε επίσης να αποτυπώσω το οδυνηρό πέρασμα από την ΟΠΛΑ (Οργάνωση Προστασίας Λαϊκού Αγώνα) στην ΟΜΛΑ (Οργάνωση Μαζικής Λαϊκής Αμυνας-Αυτοάμυνας) απέναντι στη λευκή τρομοκρατία... Και μέσα από τη συνύπαρξη πολλών υποκειμένων να αναδείξω μια συλλογικότητα ικανή να συνομιλήσει τολμηρά και προς όφελός της με το τετελεσμένο...

νει απάντηση, και κλείνει την αφήγησή του και ο πατέρας του Ιδομενέα στο βιβλίο...

• «Ηττα, νίκη, διάψευση, αυτό είναι η ζωή», αποφαινεται η γιτρινα Ελεονώρα που συναντάμε και στα τρία βιβλία της τριλογίας σας. Συμφωνείτε κι εσείς με αυτή την οπτική; Μήπως κάτω από τις γραμμές αυτές κρύβεται και ένας υπαινιγμός προς τον ΣΥΡΙΖΑ;

Πρόκειται απλώς για διαπίστωση... Αλλά γιατί όχι; Καλό είναι και ο ΣΥΡΙΖΑ να μην εφησυχάζει - τα δύσκολα έρχονται συνήθως μετά τη νίκη, και με τη διάψευση πάντα να περιμένει χαιρέκακα στη γωνία...

• Ο Μεξικανός συγγραφέας Κάρλος Φουέντες έλεγε το 2008 πως δεν πέρασε η εποχή των επαναστάσεων αλλά πως τον 21ο αιώνα τη σκυτάλη παίρνουν οι πολλές, μικρές, καθημερινές επαναστάσεις. Συμφωνείτε; Ποιες μικρές επαναστάσεις θα υποστηρίξετε στον Δήμο της Αθήνας;

Κάτι για συντροφιάς αλληλεγγύης και ανάγνωσης σκέφτομαι, κάτι για ομάδες ενισχυτικής μελέτης για παιδιά του Δημοτικού, κάτι για τις δημοτικές βιβλιοθήκες... Αλλά πράγματα, αυτονόητα, μικρά, καθημερινά. Για τα οποία όμως χρειάζεται προγραμματισμός και μια ελάχιστη έστω οικονομική στήριξη. Ως Ανοιχτή Πόλη είμαστε μόλις 5 σύμβουλοι σε σύνολο 49, εκ των οποίων οι 29 ανήκουν στον συνδυασμό του Γιώργου Καμίνη. Επομένως; Σίγουρα απαιτούνται συναινέσεις και συνεργασίες στον τομέα της κοινωνικής αλληλεγγύης και του πολιτισμού... για να δούμε. Ο Φουέντες, πάντως, έχει δίκιο... Και το στοιχείο είναι αν όλα τούτα τα μικρά και «αθόρυβα» μπορέσουν κάποτε να συγκλίνουν προς τη Μεγάλη Ανάγκη: να διεκδικήσει αλλιώς τη θέση του στον κόσμο ο κόσμος!

«Κι εμείς; Τι κάνουμε;»

Η Ιστορία εν τω γίνεσθαι και ο αναστοχασμός της Ιστορίας, η κοινωνία που μετασχηματίζεται και ο κόσμος που αλλάζει, οι περιπέτειες των ανθρώπων της Αριστεράς και των αριστερών οραμάτων, όλα συνταιριάζονται αριστοτεχνικά στο *Ελα να πούμε ψέματα*. Μέσα από έναν λόγο ζωηρό, χυμώδη και αιχμηρό, μέσα από ένα ύφος που παρακολουθεί την προσωπικότητα των χαρακτήρων, η αφήγηση ανοίγεται στις ευρωπαϊκές επαναστάσεις του 19ου αιώνα και στα λατινοαμερικανικά κινήματα του 20ού, στον συσκοτισμένο εμφύλιο στην Κρήτη και στη σημερινή αναβίωση της θεωρίας των δύο άκρων, στις ταξικές διακρίσεις μεταξύ κομμουνιστών και στους αδικοχαμένους αγωνιστές, στον Μπακούιν και στους αυτοαμμυνίτες, στον Βλαντά, τον Γιωργάκη και τον Σαμαρά, στους σημερινούς νέους που θέλουν να ξεφύγουν από το χάος και δεν ξέρουν πώς, στα οικογενειακά βαρίδια και στο ρίσκο του έρωτα.

«Κι εμείς; Τι κάνουμε εμείς;». Αυτή είναι εντέλει η αγωνία των πρωταγωνιστών της Δούκα στις κομβικές στιγμές της περιπέτειάς τους. Και μ' αυτό το ερώτημα καλούν έμμεσα τον αναγνώστη να πάρει κι αυτός την ευθύνη των επιλογών του. Η συγγραφέας αφήνει το τέλος του βιβλίου ανοικτό «όπως είναι και η ζωή μας». Τις δικές της, πάντως, επιλογές τις έχει κάνει, όπως φάνηκε και στις πρόσφατες αυτοδιοικητικές εκλογές με τη συστράτευσή της δίπλα στον Γαβριήλ Σακελλαρίδη.

Η ίδια λέει: «Ως πολιτίς έκοψα το τσιγάρο και είπα "ναι" στην Ανοιχτή Πόλη... Ως συγγραφέας έγραψα το *Ελα να πούμε ψέματα*... Και αυτό που θέλω να πω είναι ότι επείγει να στρέψουμε τη ματιά μας προς τα έξω. Να νιώσουμε ότι το δικό μας πρόβλημα δεν διαφέρει και πολύ από το πρόβλημα του διπλανού μας και ότι το χειρότερο που θα μπορούσε να μας συμβεί θα ήταν να "εκχωρήσουμε" το δικαίωμά μας στην ανθρωπιά».

οδοφράγματα, ο Μαρξ πίσω από ένα γραφείο... Ποιος είχε δίκιο, ποιος άδικο; Ο 20ός αιώνας δεν έκλεισε καλά ούτε για τον έναν ούτε

για τον άλλο. Ο Μπακούιν πάντως είχε προβλέψει ότι η «δικτατορία του προλεταριάτου» θα οδηγούσε σε αδιέξοδο... Είχε μιλήσει επί-

σης με οξυδέρκεια και για το «κράτος» που λειτουργεί ως μέγκενη του αγώνα για την απελευθέρωση ανθρώπου από άνθρωπο...

«...και ένα κλείσιμο ματιού

«...σώματος» δεν συνάδει με την αγωνιστική ηθική.

Μάλλον να την «εξηγήσω» προσπαθώ... επισημαίνοντας ότι η Αριστερά στη δύσκολη διαδρομή της διαμόρφωσε έναν ιδιότυπο συντηρητισμό προκειμένου να αντιμετωπίσει τον υποκριτικό, και συχνά κανιβαλικό, πουριτανισμό της αντίδρασης. Ο Παύλος Γύπαρης, για παράδειγμα, στα μεταπολεμικά Χανιά, κατηγορούσε τους αριστερούς για «ελευθερογαμία»...

Ετσι, προτάσσοντας ο σκληρός πυρήνας της Αριστεράς τη χριστιανική «εγκράτεια» και επιβάλλοντας την υπακοή σε αμέτρητα ιουδαϊκά «όχι», ο κώδικας ηθικής του «καλού αριστερού» κατέληξε να διαφέρει ελάχιστα από την τυραννία του αστού ηθικολόγου... Πόσω μάλλον του νεοέλληνα ηθικολόγου, όπως καλλιεργήθηκε τα τελευταία χρόνια, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο εκφασισμού της νεοελληνικής κοινωνίας και υπό την σκέπη πάντα των

αυτόκλητων εισαγγελέων των ΜΜΕ.

• Ο 65άρης πια Πανάρης Κριαράς, ο «Πούζερ» της τριλογίας, σημαδεύτηκε από την απόρριψη μιας Μυρσίνης που δεν είναι άλλη από την ηρωίδα της *Αρχαίας σκουριάς*. Αυτός ο διάλογος μεταξύ των έργων σας είναι ένα κλείσιμο ματιού προς τους αναγνώστες σας ή μια πρόταση που έχει να κάνει με την τέχνη του μυθιστορήματος στη μετα-μεταμοντέρνα εποχή;

Ο Πανάρης δεν συνομιλεί μόνο με τη Μυρσίνη αλλά και με την Ασσα από τις *Λεύκες ασάλυτες*. Ναι, ίσως πρόκειται για κλείσιμο ματιού, μπορεί όμως να έχει να κάνει και με την άποψή μου, ότι μεταξύ ουρανού και γης, ορατών τε πάντων και ασράτων, το μυθιστόρημα είναι η μόνη μορφή γραπτού λόγου που μπορεί να «δισταυρώνει» εις το διηνεκές τις ζωές μας.